

Die Wohnung unserer Zeit Berlijn/Berlin

Ludwig Mies van der Rohe et al.

Die Wohnung unserer Zeit:

Tentoonstelling in hal II als onderdeel van de Deutsche Bauausstellung in Berlijn, 1931/
Exhibition in Hall II as part of the Deutsche Bauausstellung in Berlin, 1931

Initiatief/Initiative: Fachausschuss für Ausstellungsfragen der Bauwirtschaft, Berliner Ausstellungs- und Messeamtes
Ontwerp woningen/Design of the homes: o.a./including Josef Albers*, Marcel Breuer*, Carl Fieger, Walter Gropius, Erwin Gutkind, Hugo Häring*, Otto

Haesler & Karl Volker, Ludwig Hilberseimer, Wassili & Hans Luckhardt, Ludwig Mies van der Rohe*, Karl Otto & Jan Ruthenberg, Heinz Rau & Heinrich Schäfer, Lilly Reich*, Franz Schuster, Hans Volger, Robert Vorhölzer*, Max Wiederanders*, Walther Schmidt*
Stedenbouwkundig plan/Urban plan: Hans Poelzig & Martin Wagner (totale tentoonstellings-terrein/complete exhibition grounds of the Deutsche Bauausstellung, Berlijn/Berlin, 1931)

Supervisie/Supervision: Mies van der Rohe (hal/Hall II: 'Die Wohnung unserer Zeit')

Aantal woningen/Number of homes: 23
Initiatief/Initiative- Oplevering/Completion date: 1926-1931
Tentoonstelling/Exhibition: 9 mei-2 augustus 1931/9 May - 2 August 1931

* Projecten uitgewerkt in plandocumentatie/Projects are elaborated on in the planning documentation.

Bronnen/Sources:

Moderne Bauformen, nr./no. 7 (1931), 329-347 en nr./and no. 8 (1931), 374-391.

Die Form, Zeitschrift für gestaltende Arbeit, nr./no. 7 (1931), 241-270.

Johannes Cramer & Niels Gutschow, *Bauausstellungen; eine Architekturgeschichte des 20. Jahrhunderts* (Stuttgart: Kohlhammer, 1984).

In 1931, midden in de economische crisis, opende in Berlijn de Deutsche Bauausstellung. Het was het resultaat van een enkele jaren eerder ontstaan initiatief om een permanente bouwbeurs te openen in Berlijn. Onderdeel van deze beurs vormden een aantal afzonderlijke, tijdelijke tentoonstellingen, zoals de 'Internationale Ausstellung für Städtebau und Wohnungswesen' en de tentoonstelling 'Die Wohnung unserer Zeit'. Deze laatste tentoonstelling besloeg een gehele tentoonstellingshal en was opgezet onder leiding van Mies van der Rohe. Mies leek hier de draad op te pakken van de eveneens door hem geleide Stuttgarter Weissenhofsiedlung in 1927. De tentoonstelling speelde zich echter nu binnen af, in een hal waarin 1:1 modellen waren gebouwd van de ontwerpen van de deelnemers, nu beperkt tot in Duitsland wonende en werkende architecten. Mies introduceerde de tentoonstellingen met de stelling: *'Die Wohnung unserer Zeit gibt es noch nicht. Die veränderten Lebensverhältnisse aber fordern ihre Realisierung.'*

Een van de hoofdthema's was het door Gropius aan de orde gestelde vraagstuk hoogbouw versus laagbouw. Door de opstelling in een hal, waarbij appartementen alleen als fragment van een groter geheel getoond konden worden, kon een directe vergelijking tussen de twee woonvormen echter moeilijk gemaakt worden; de aandacht ging nu vooral uit naar de indeling en inrichting van de woningen. De inzendingen lijken in twee categorieën uiteen te vallen. Meest opvallend waren de met blinkend buismeubilair ingerichte interieurs voor villa's en appartementen van architecten als Mies van der Rohe, Breuer, Hilbersheimer en Gropius, allen verbonden aan het Dessauer Bauhaus. Daartegenover stond de meer functionalistische benadering van het vraagstuk van de kleine, al of niet grondgebonden woning door onder andere Häring en Schuster. Als mogelijk antwoord op Mies' vraag naar woningen voor de veranderde leefpatronen ontwierp een aantal ontwerpers appartementen in een 'Boarding Haus', met collectieve ruimten op de begane grond.

Op een omloop rond de geëxposeerde projecten bevond zich een tentoonstelling van bouwmaterialen, op abstracte, zorgvuldig gecomponeerde wijze uitgesteld naar ontwerp van Lily Reich. Zij ontwierp ook twee woningen op de tentoonstelling, een appartement in het Boarding Haus, en een villa die door een doorlopende muur was verbonden met de villa van Mies.

Waar de Weissenhofsiedlung nog een radicaal manifest was, leek deze tentoonstelling veel meer een bevestiging van het inmiddels ontwikkelde idioom van de moderne woning. Bruno Taut schreef in het Russische dagblad *Izvestija*: 'Wat in 1927 in Stuttgart vermetelheid was, is hier arrivé.' De getoonde interieurs zijn echter een onbetwist hoogtepunt in de ontwikkeling van het Nieuwe Bouwen, die in 1933 tot een abrupt einde kwam. (dvg)

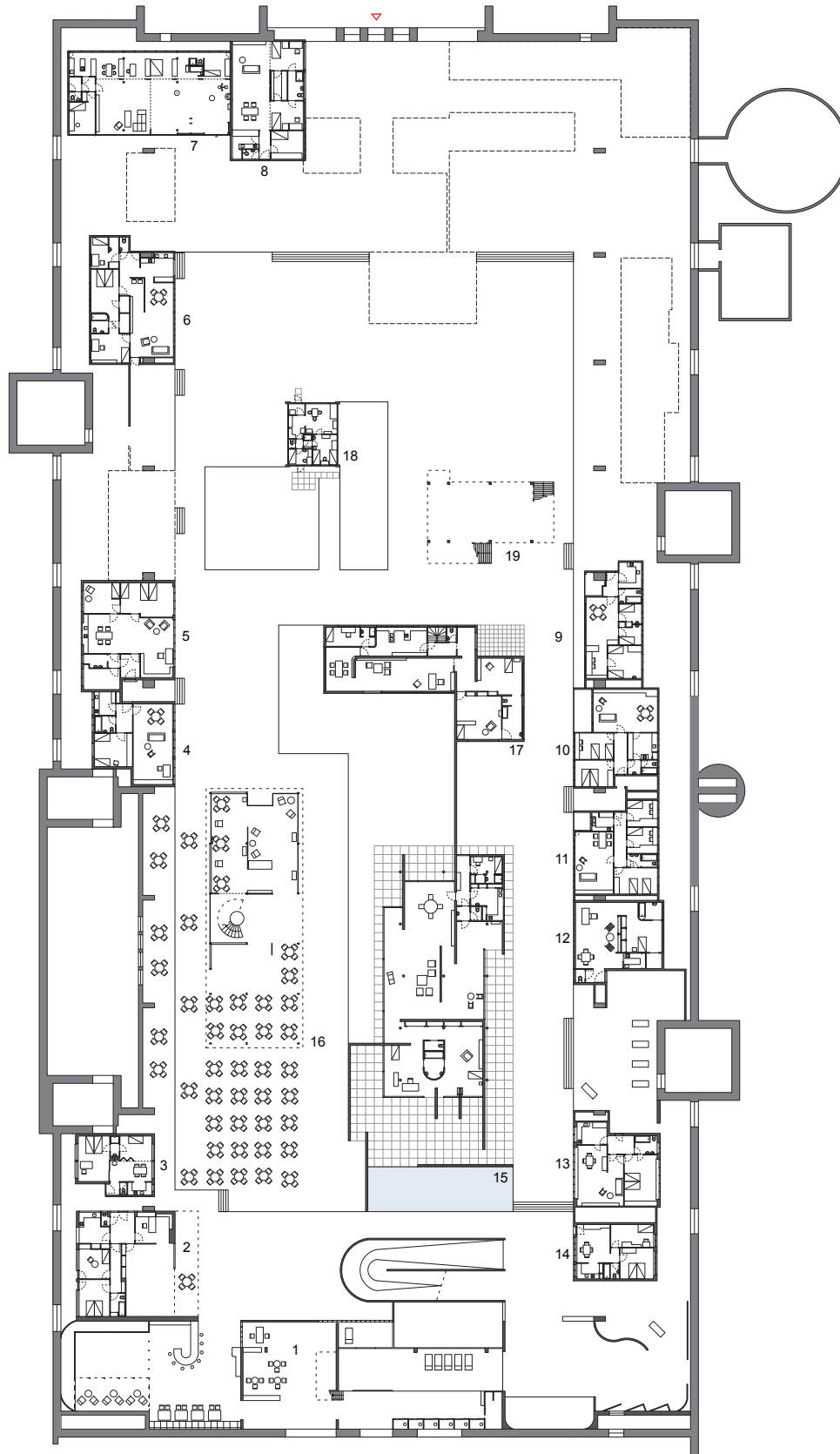
In 1931, amid the economic crisis, the Deutsche Bauausstellung opened in Berlin. It was the result of an initiative started several years beforehand to open a permanent building exhibition in Berlin. Part of this exhibition was to consist of several separate, temporary exhibitions, such as the 'Internationale Ausstellung für Städtebau und Wohnungswesen' and the exhibition 'Die Wohnung unserer Zeit'. This latter exhibition covered an entire exhibition hall, and was set up under the leadership of Mies van der Rohe. It seemed that Mies here was picking up the thread from Stuttgart's Weissenhof Siedlung in 1927, which he had also organized. But this new exhibition would be taking place indoors, in a hall where 1:1 models were built based on the designs of the participants, who were now limited to architects living and working in Germany. Mies introduced the exhibitions with the statement: 'The home for our age has not yet been created. But changes in living conditions will ensure that this new home will indeed be created.'

One of the main themes was the issue that Gropius had addressed, namely high-rise versus low-rise buildings. Yet by being set in a large hall, where apartments could only be displayed as a fragment of a larger whole, it was difficult to make a direct comparison between the two forms of housing; instead, attention was now focused on the layout and the design of the homes. The entries seemed to fall into two categories. Most striking were the shiny interiors for villas and apartments featuring tube-based furniture by architects such as Mies van der Rohe, Breuer, Hilbersheimer and Gropius, all of whom were affiliated with Dessau's Bauhaus. The other category of entries took a more functionalist approach to the issue of small (and often ground-floor) homes by architects including Häring and Schuster. As a possible answer to Mies's call for housing that resonated with changing living patterns, a number of designers created apartments for a 'Boarding Haus', with collective spaces on the ground floor.

Around the periphery of the exhibited projects was an exhibition of building materials, which were displayed in an abstract and carefully composed way based on a design by Lily Reich. She also designed two homes for the exhibition: one was an apartment in the Boarding Haus, and the second a villa that was connected by a continuous wall to the villa that Mies had designed.

While the Weissenhof Siedlung was a radical manifesto, this exhibition seemed more a confirmation of the (now further developed) idiom of the modern home. Bruno Taut wrote in the Russian newspaper *Izvestiya*: 'What was seen in Stuttgart in 1927 as audacity, here is seen as having "arrived".' Yet the interiors that were exhibited here are an undisputed highlight in the development of modernism, which came to an abrupt end in 1933. (dvg)

Mock-up van een tweelaags appartement, bedoeld voor toepassing in hoogbouw. Ontwerp Otto Haesler en Karl Völker
Mock-up of a two-layer apartment, designed for use in high-rise buildings. Design by Otto Haesler and Karl Völker

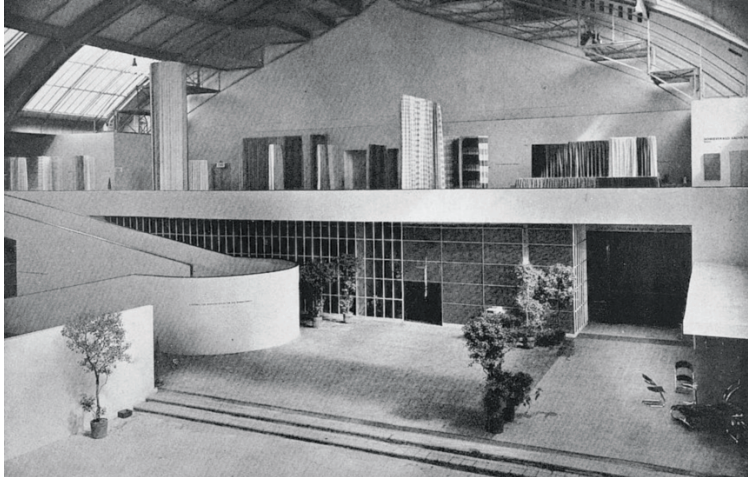
Overzichtstekening van de tentoonstelling 'Die Wohnung unserer Zeit' in Halle II op de Bauausstellung Berlin, 1931
Overall drawing of the exhibition 'Die Wohnung unserer Zeit' in Halle II at the Bauausstellung Berlin, 1931

- 1 Walter Gropius
- 2 Brüder Luckhardt
- 3 Carl Fieger
- 4 Bauhaus Dessau
- 5 Erwin Gutkind
- 6 Carl Otto & Jan Ruthenberg
- 7 Marcel Breuer
- 8 Marcel Breuer
- 9 Otto Haesler & Karl Völker
- 10 Ludwig Hilberseimer
- 11 Ludwig Hilberseimer
- 12 Ludwig Mies van der Rohe
- 13 Franz Schuster
- 14 Franz Schuster
- 15 Ludwig Mies van der Rohe
- 16 Lilly Reich, Vorhoelzer/
Wiederanders/Schmidt, Josef
Albers
- 17 Lilly Reich
- 18 Hugo Häring
- 19 Otto Haesler & Karl Völker

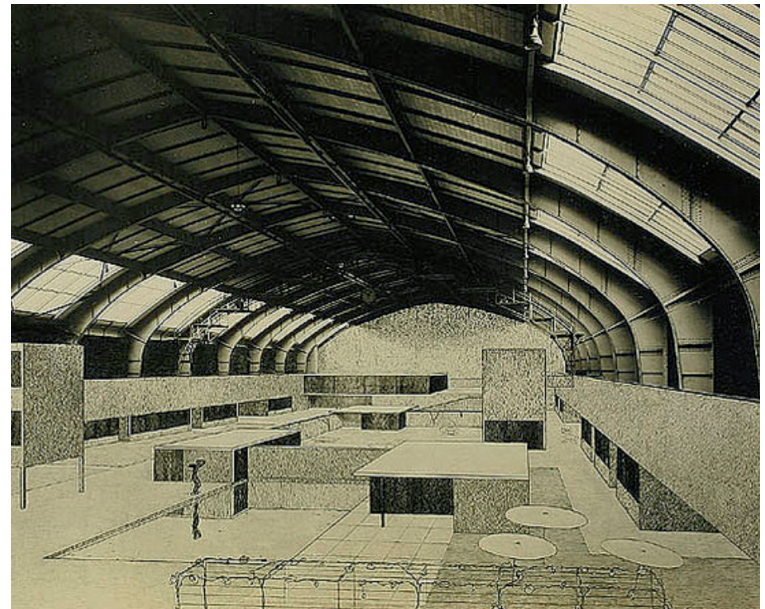
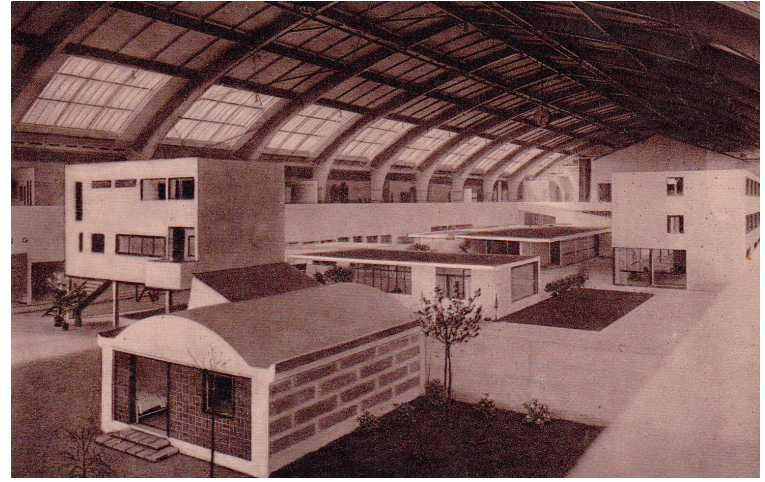
0 5 25m

Opgang naar de rondlopende galerij met o.a. een textieltentoonstelling, ingericht door Lilly Reich
Entrance to the circular gallery, including a textile exhibition, designed by Lilly Reich

Oude ansichtkaart van de Bauausstellung Berlin, 1931
Old postcard of the Bauausstellung Berlin, 1931

Mock-up van de lees- en presentatieruimte in een hoog woongebouw met een doorkijk naar de gemeenschappelijke sportruimte. Ontwerp Walter Gropius
Mock-up of the reading & presentation space in a high-rise residential building, with a view of the shared sports area. Design by Walter Gropius

Mock-up of the reading & presentation space in a high-rise residential building, with a view of the shared sports area. Design by Walter Gropius

Ontwerpschetsen voor de tentoonstelling
Design sketches for the exhibition

Catalogusomslag Bauausstellung Berlin, 1931
Cover of the catalogue for the Bauausstellung Berlin, 1931

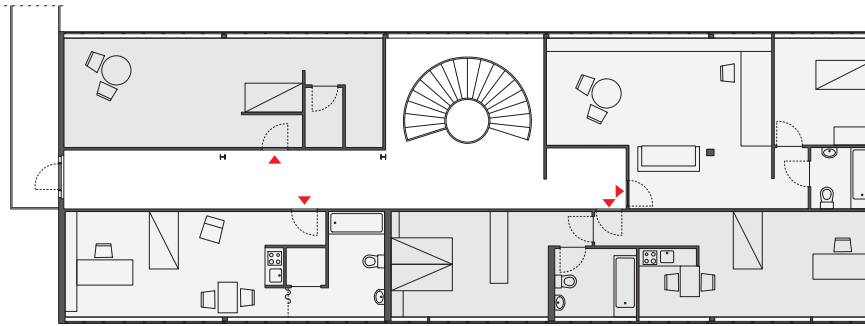
96 **Boarding Haus**

Lilly Reich, Vorhoelzer/
Wiederanders/Schmidt, Josef Albers

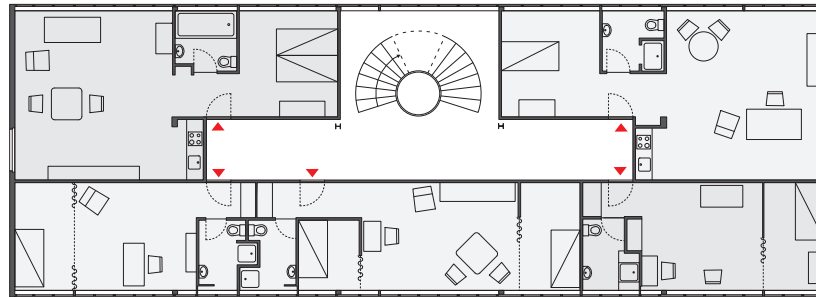
Midden in de tentoonstellingshal stond een drie lagen tellende constructie met daarin op de twee bovenlagen een aantal verschillende appartementen, specifiek ontworpen voor alleenstaande mannen, alleenstaande vrouwen, echtparen en twee samenwonende vrouwen. Op de begane grond bevonden zich gemeenschappelijke voorzieningen: restaurant, ontmoetingsruimte en een lees- en speelkamer.

In the middle of the exhibition hall was a three-storey structure. Its upper two layers featured a variety of apartments, specifically designed for single men, single women, couples and two cohabiting women. The communal facilities were located on the ground floor: a restaurant, a meeting room and a room for reading and games.

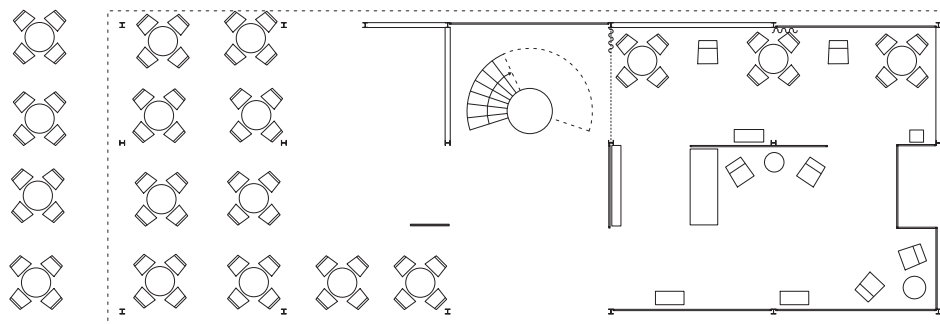
Tweede verdieping
Second floor

Eerste verdieping
First floor

Begane grond
Ground floor

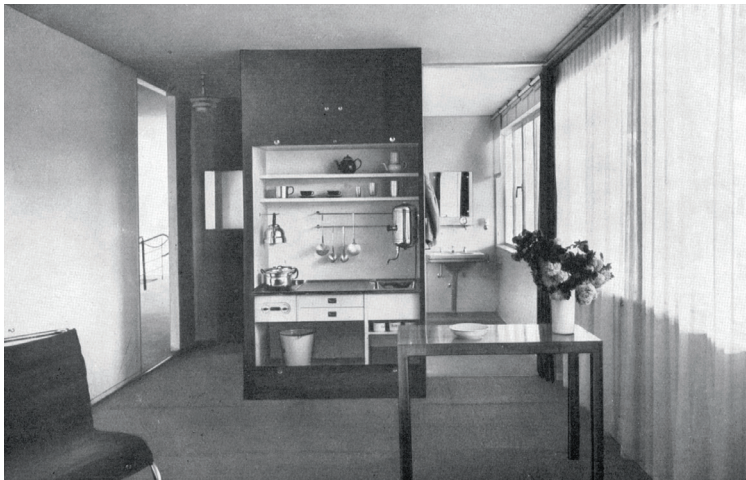

0 1 5m

Boarding Haus: de gemeenschappelijk hal, ontwerp Vorhoelzer/Wiederanders/Schmidt

Boarding Haus: the communal hall, design by Vorhoelzer/Wiederanders/Schmidt

Boarding Haus: vrijgezellenwoning, ontwerp Lilly Reich

Boarding Haus: bachelor home, design by Lilly Reich

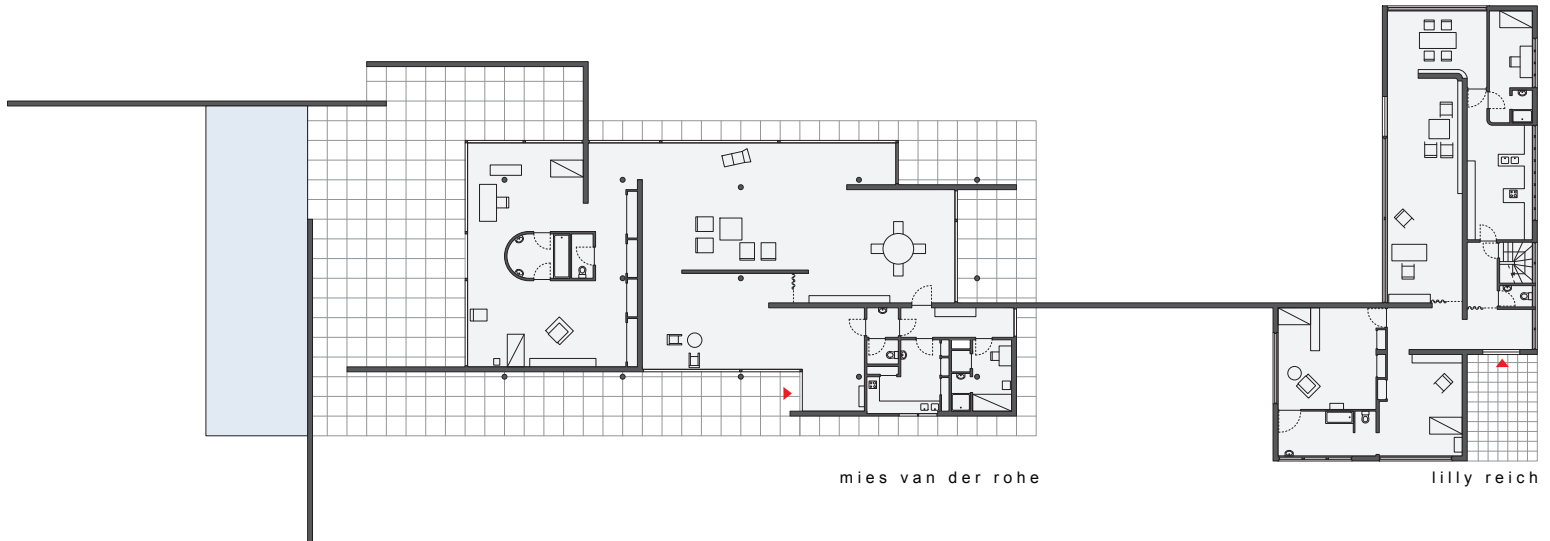
Blik op de begane grond van Boarding Haus
View of the ground floor of the Boarding Haus

98 **Huis voor een echtpaar zonder kinderen & Huis in een tuin**

Home for a childless couple & House in a garden

Lilly Reich & Mies van der Rohe

0 2 10m

Eenkamerwoning voor een vrijgezel

Studio apartment for a bachelor

Mies van der Rohe

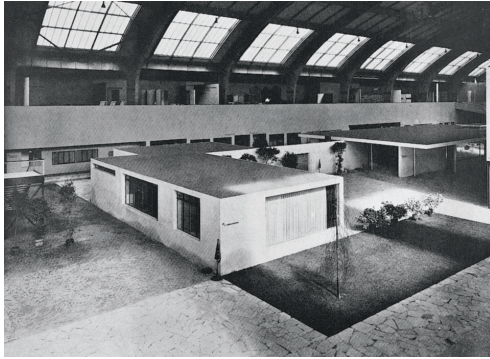
0 2 10m

In sterk contrast met de buitengewoon ruim opgezette woning in een tuin, maakte Mies van der Rohe ook een interieur voor een compacte eenkamerwoning. Een halfhoge kastenwand scheidt een slaapruijnte van een woonruimte waarin een kleine eettafel, een bureau en twee fauteuils staan opgesteld.

In stark contrast to his exceptionally spacious design for a house in a garden, Mies van der Rohe also designed the interior for a compact studio apartment. A half-height wall of cabinets separates a bedroom from a living room, in which a small dining table, a desk and two chairs have been placed.

Interieur van de kleine vrijgezellenwoning van Mies van der Rohe
Interior of the small bachelor home by Mies van der Rohe

De grootste woning op de tentoonstelling (en *pièce-de-résistance*) was het ontwerp voor een huis in een tuin van Mies van der Rohe. Het huis is zeer verwant aan het Barcelona-paviljoen uit 1929. De doorlopende woonruimte onder één groot plat dak wordt onderverdeeld door schijfvormige wanden die zich ver uitstrekken de tuin in. Eén wand loopt door tot in het eveneens eenlagige ontwerp van Lilly Reich voor een huis voor een kinderloos echtpaar. Dit kleinere huis heeft een meer traditionele opbouw. In de tijd waarin de tentoonstelling tot stand kwam, werkten Mies en Reich nauw samen, onder andere aan het ontwerp van meubels voor het Barcelona-paviljoen en het Tugendhathuis. Deze meubels staan ook prominent opgesteld in de interieurs van beide tentoonstellingswoningen.

The largest home in the exhibition (as well as its *pièce de résistance*) was Mies van der Rohe's design for a house in a garden, which is very similar to the Barcelona Pavilion of 1929. The continuous living space under one large, flat roof is divided by disc-shaped walls that extend far into the garden. One of the walls continues into Lilly Reich's equally one-layered design for a home for a childless couple. This smaller home has a more traditional structure. At the time that the exhibition came about, Mies and Reich had been working together closely on projects that included designing furniture for the Barcelona Pavilion and Villa Tugendhat. The furniture from these projects is also prominently displayed in the interiors of both of these model homes.

Ommuurde tuin bij het huis van Mies van der Rohe
Walled garden in the home by Mies van der Rohe

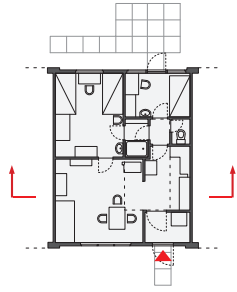

Interieur van het huis in een tuin van Mies van der Rohe
Interior of the house in a garden by Mies van der Rohe

100 **Laagbouwrijwoning**

Low-rise row house

Hugo Häring

Hugo Häring maakte een ontwerp voor een compacte laagbouwrijwoning in één bouwlaag voor respectievelijk een oost-west en een noord-zuid ligging. Het eerste type onderscheidde zich door een op het zuiden gerichte dakkapel op het 'betonnen' tongewelfdak.

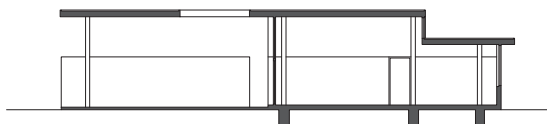
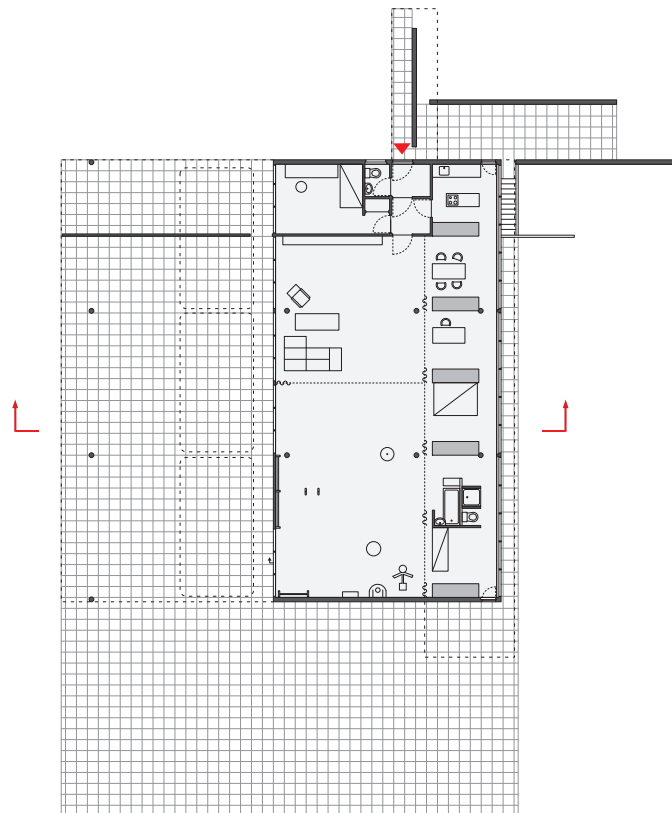
Hugo Häring designed a compact low-rise row house of one storey, which could be positioned in either an east-west or a north-south direction. The east-west option was characterized by a south-facing dormer on the 'concrete' barrel-vaulted roof.

Huis voor een sportman

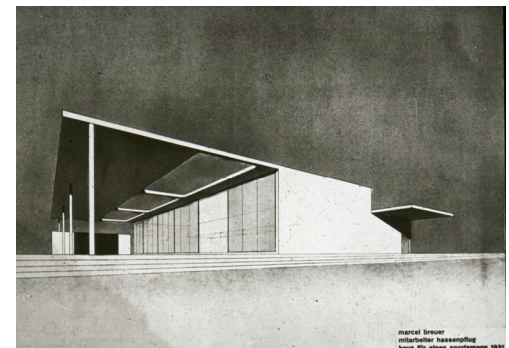
House for a sportsman

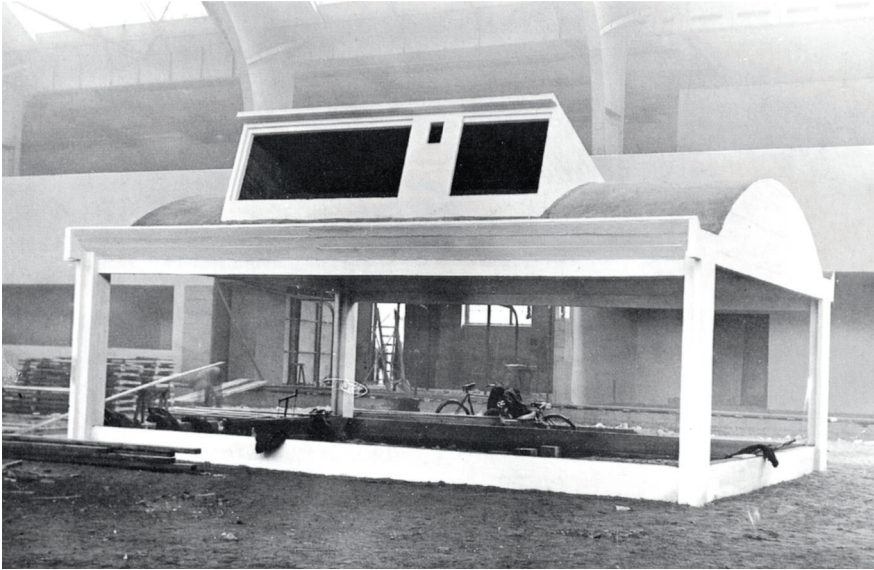
Marcel Breuer

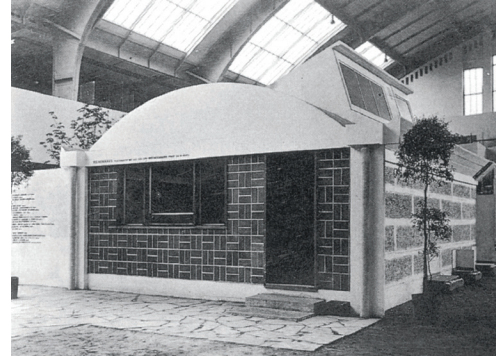
Het meest buitenissige onderdeel was wellicht Marcel Breuer's ontwerp voor een woning voor een sportman. Het huis was opgezet als één grote ruimte die tegelijkertijd als woonkamer en turnzaal diende. Langs de achterwand bevonden zich een aantal, door Breuer scheepskooien genoemd, met daarin badkamer, eet-, werk, kleed- en slaapruidten. Een kolossale luifel voor de zaal bakent een ruimte voor buitensport af.

The most unusual part of the exhibition was probably Marcel Breuer's design for a sportsman's house. This home was designed as one large space that served as both living room and gymnasium. Along the back wall were a number of niches (Breuer called them marine cages), separated by cabinets, that contained spaces for the bathroom, eating, working and dressing/sleeping areas. A massive canopy by the hall marks out a space for outdoor sports.

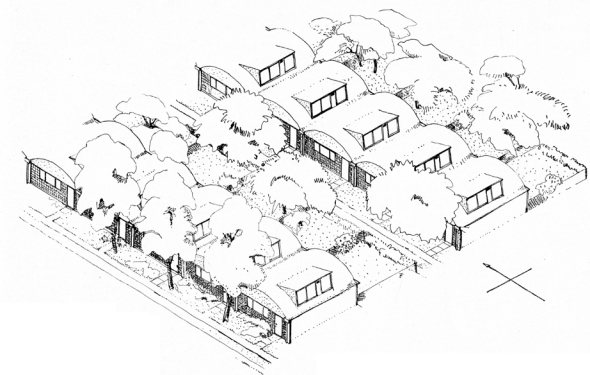

De voltooide mock-up van de laagbouw rijwoning van Häring
The completed mock-up of Häring's low-rise row house

De mock-up van de laagbouw rijwoning van Häring tijdens de opbouw
The mock-up of Häring's low-rise row house during construction

Schets van de stedenbouwkundige situatie van het woningtype van Häring. De dakkapellen zijn op het zuiden gericht
Sketch of the urban-planning situation of the Häring type of home. The dormer windows are oriented to the south

Huis voor een sportman
House for a sportsman

De badkamer in het huis voor een sportman
The bathroom in the house for a sportsman

